

* * *

Колкото повече анализираме информацията от чуждестранните извори за българската емиграция и за Възрожденска България и резултатите от нейното оползотворяване в изследвания, толкова повече се открояват и показват преимуществата и многостранните аспекти на нейното значение. Все по-ясно става също така, че проучването на темата "българи извън България" е сложно, многопластово и изискващо усилия на мнозина специалисти, и не само за чисто българската история на емиграцията, но и за тази от други страни, с която тя влиза в досег и, естествено, спецификата на условията в съответните страни и политиката на големите и съседните държави спрямо българите и освободителните им борби в контекста на Източния въпрос.

Наличната литература, плод на изследванията с помощта и на чуждестранната документация и изданията на чужди извори преди и след 1944 г., е значителна. Като се почне от най-големите български учени, поставили в науката международните измерения на Възраждането като Ив. Д. Шишманов, Ст. Заимов, П. Ников, В.Н.Златарски, П. Мутафчиев, Ст. Романски, Ив. Пастухов, Д. Йоцов и други, тези измерения, отразяващи реалното място и връзка на българските процеси с тези в близки и далечни страни, присъстват трайно в научните дирения. През втората половина на ХХ в. с умножаването на специалистите и възможностите за индивидуална работа в чуждестранните архиви и издирване на голям брой документи за Многотомната история на България, се разшириха и документалните издания и публикациите на трудове за международните аспекти на Българското възраждане - и по страни, и комплексно - за всички европейски държави и САЩ или за групи от тях. Израстна цяло поколение историци, които посвещават научните си трудове на международната тематика, които пряко или косвено осветляват и историята на българската емиграция: Хр. Гандев - общо за Европа и в частност за Италия /Мацини/, Д. Косев - за Русия и Франция; В. Паскалева - за Австрия /Австро-Унгария, Франция; К. Косев - За Прусия/ Германия; А. Пантев, Р. Генов - за Великобритания; А. Пантев, В. Бонева за САЩ; С. Дамянов - за Франция; В. Трайков - за балканските страни и САЩ; Н. Генчев - за Франция; Кр. Шарова - за Полша, Сърбия, Черна гора, Англия, Русия; Чехия и комплексно; Стр. Димитров - за Сърбия и други. Османистите от своя страна със своите изследвания и документални публикации допринасят за осветляване на историческите процеси и поведението на главния фактор в историческата съдба на България - Турция /Б. Цветкова, В. Мутафчиева, Цв. Георгиева, М. Тодорова, Св. Иванова, групата познавачи на османотурски език в-Ориенталския отдел на Народната библиотека и други.

Документалните и изследователските приноси на чуждестранните българисти в редица страни също предоставят богати резултати от проучванията си върху политиката на съответните страни и връзките с възрожденските българи.

Изясняването на широк кръг проблеми и конкретни факти от интернационалните аспекти на възрожденската история заедно с това разкриват и все още оставащите немалко бели петна, които очакват своите изследвачи, за да бъдат